

el kell határozni magát valamely irányban, meg kell szilárdulnia, s nemcsak elveiben, de mindennapi gyakorlatában is. Bojtor tépelődései során ítéletet mond addigi élete, mentalitása fölött, s ezzel reményt kelt arra vonatkozólag, hogy Pesten, új életében kiküzdje majd magának a belső újjáépülés, a felemelkedés lehetőségét...²⁹

29 FENYŐ István, 156.

Újrealizmus a magyar irodalomban

Egy középiskolai irodalomóra terve

A XX. század második feléről tanítani, tanulni mindig kihívás. Ennek egyik okát abban kereshetjük, hogy bizonyos kérdések és azok megválaszolása azóta is érzékeny pontjai a közgondolkodásnak (ez egyben lehetőséget is jelent egy sokoldalú órai diskurzushoz), másrészt a tananyagként beemelhető művek sora csak jobb esetben teszi lehetővé, hogy behatóan foglalkozzunk a korszakot meghatározó alkotásokkal. Gyakoribb, hogy az érettségi közeledtével a tanár vagy pusztán betekintést nyújt a korba, „ízeltőt” kínál, esetleg ajánlásokat fogalmaz meg az olvasmányokkal kapcsolatban, vagy a hátralévő időt az addig tanultak gyakoroltatására (pl. műelemzési szempontok, helyesírás gyakorlása stb.) szánja. Az alábbi óraterv oktatási-nevelési célja az, hogy a tanulókat érzékenyebbé tegye a korszak és irodalma iránt.

Tanár: *Kezdjünk egy játékkal! Ennek lényege a következő: Padtársatokkal alkossatok párt. Egyikőtök kap egy TABU kártyát, amelyen a feladvány és még öt tabuszó található. A feladat az, hogy úgy magyarázd el a párodnak a lap tetején található kitalálendő szót, fogalmat, hogy sem azt, sem pedig a további megadott szavakat nem használhatod, sőt, azok részleteit sem (pl. összetett szó esetén egyik részét sem lehet kimondani). [Órai keretek közt megállapíthatunk időkorlátot (mondjuk 5-10 perc), de bekészíthetünk több kitalálendő feladványt is arra az esetre, ha a páros szeretne szerepet cserélni. Pl. lehet még kitalálendő fogalom: „diktatúra” stb.]*

Kitalálendő fogalom: **VALÓSÁG**

Tabu szavak: *igazság, hazudik, helyes, őszinte, helytálló.*

És bár a cselekmény pontos időbeli elhelyezéséről nem szólnak a kritikák, ezen a ponton érdemes tisztázni (hiszen a regényben is nyomon követhető), hogy az elbeszélés menete az 1954 nyarának elején megrendezett főiskolai diplomaosztón kezdődik, az ifjú pár pedig bő másfél évvel később (február 4-én) egy új élet kezdésének reményében indul 1956 Budapestje felé. – Eddig tart a regény, a mondanivaló pedig valószínűleg az ezután következő, valódi állásfoglalást kívánó időszakra utal.

Lehetséges válaszok: *realitás, a valótlan ellentéte; az, ami ténylegesen létezik; ami nem hamis, ál stb.*

Tanár: *Próbáljátok megfogalmazni, milyen érzés volt elmagyarázni ezt a fogalmat így, a játék szabályai szerint! Mi okozott nehézséget, mi segített, hogyan küzdöttetek meg a feladattal?*

Tanári előadás: *A művészetben rendre központi célkitűzés a valóság megragadása. Ismertek-e olyan korszakot, stílusirányzatot, amelynek egyik legfontosabb célkitűzése volt a valóság átfogó, tényszerű ábrázolása; amely az élet jelenségeinek, a valóságnak pontos és részletező megfigyelésén alapszik (és ezért óvakodik a romantikus túlzásoktól is)? Amely felfedezi a lélekábrázolást. Hogy is hívjuk ezt a korszakot, mikor bontakozott ki?*

Megfejtés: *a realizmus (XIX. század)*

Tanári előadás: *Mintegy fél évszázaddal később, a II. világháborút követően bontakozik ki az úgynevezett újrealizmus. A név választása nem véletlen, hiszen nemcsak más irányzatoktól akarta magát megkülönböztetni, de egyben jelezte is kapcsolódását a realizmushoz, ennek a hagyománynak a folytonosságát.*

Az előbb játszott játék – a Tabu nevű társasjáték alapján kialakított – világos szabályai egyértelművé tették, miről kell beszélned, ugyanakkor azt is, miről nem beszélhetsz (ha részt akarsz venni a játékban). Tehát úgy kell fogalmaznod, hogy ne sértsd meg a felállított szabályokat, ne használj tabu szavakat, viszont mindenki számára világossá váljon, hogy miről van szó. Ez a folyamat mindenkitől megköveteli, hogy elgondolkozzon, hogy mögé lásson a szavaknak. Hogy ezt ki hogyan oldotta meg (egészen addig, amíg a tiltott szavakat ki nem ejtette), egyenként rajtatok múlott.

Azért játszottuk ezt a játékot, mert olyan években járunk Magyarországon, amikor az igazság értelmezésének, a valóság látásának különböző módjait megpróbálták felülről, kikényszerített módon korlátozni.

A tanár bemutat néhány, a korra jellemző képzőművészeti és építészeti alkotást: például Bán Béla: *A Ganz Villamossági Gyár sztahanovistája* (1950), Kisfaludi Strobl Zsigmond: *Szabadság szobor* (1945-46), Dávid Károly: *Népstadion* (1953), Szoborpark alkotásai, Kővári György: *Déli pályaudvar* (1969) stb.

Tanár: *milyen benyomást tesz rátok, ismeritek-e ezeket az alkotásokat? Tudtok-e a korból hasonló műveket említeni?*

Tanár: *A megadott források elolvasása után értelmezzétek és beszéljétek meg padtársatokkal az olvasott idézetek lényegét! Keressetek kulcsszavakat, majd pedig készítsetek egy táblázatot az alábbi címszavak szerint (oszlopok megnevezései: **Fontosabb események a korszakban** (lehetőleg időrendi sorrendben), **Az irodalom megközelítése a politikai irányvonalnak megfelelően**, **Az irodalom megközelítése a politikai irányvonalától eltérően!** [10 perc]*

Forráselemzés

„A magyar irodalom 1956 után hitelét veszített étellel és életképpel találta magát szemben. Nemcsak a szocialista realista irodalmi elképzelések korlátai mutakoztak meg, hanem az is megmutatta igazibb arcát, amit »valóságnak« szoktunk nevezni”. (BORI Imre: *Eszmék és látomások*, Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1965, 134.)

„(...) Az alapelvek tisztázása mindig kétoldalú: inkább az elméletet akarták az irodalom valóságos fejlődésére ráhúzni, nem pedig a mozgás új elemeiből elveket általánosítani.” (B. NAGY László: *A teremtés kezdetén, Tanulmányok, esszék, kritikák*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 17.)

„(...) az írás értelme, rendeltetése éppen az, hogy a – művészi logika kényszerítő erejével – meghatározott életigazságokat fogadtat el.” (HÉRA Zoltán: *Egy típus – félúton, Jegyzetek Csurka István regényéről*, Népszabadság, 1959. május 21., 117. sz. 8.)

„Én, mint író, feldobom a valóság legkülönözőbb vonásait, színes, ellentmondásos forgatagát. Hogy mit, miként kell értékelni? Döntse el az olvasó.” (Csurka Istvánt, a *Hamis tanú* című regény szerzőjét idézi: Héra Zoltán: *Egy típus – félúton, Jegyzetek Csurka István regényéről*, i. m., 8.)

„Találtam egy olyan formát, amiben jól ki tudom beszélni magamat, el tudok rejtőzködni bent, mert hogy ilyen monológ összeépítésből alakult ki ez a regény. Valószínűleg abból kifolyólag, hogy ne nekem

kelljen beszélnem, vagy keveset beszéljek, az alakja-
im beszéltek helyettem, úgy írtam meg a regényt.”
(Egy Csurka Istvánnal készült beszélgetés részlete: BERTHA Bulcsu: *Írók, színészek, börtönök*, Új Idő Könyvek, Budapest, 1990, 20.)

„Ezek a művek a XX. század azon szakaszában születtek, melyben az irodalom a korábbiakhoz képest is erőteljesebben vált különféle nézetek, eszmék „küzdőterévé”, a közösség reflexeinek és állandóan alakuló szabályrendjének kifejezőjévé. Olyan, a magyar valóságot alakító mérföldköveket öleltek fel, mint az 1945-ös társadalmi átalakulás (szocialista hatalom alapjainak lefektetése, földosztás stb.), az 1950–1953-as évek gazdasági-politikai folyamatok (a szovjet pártkongresszus összehívása, a sztálini rémtettek napvilágra kerülése, a különböző gazdasági programok, mint például az 5 éves Terv bevezetése stb.), majd az 1956 forradalom, az azt követő társadalmi átalakulás és az 1960-as évek eleji »gulyáskommunizmus«.”

„A korabeli irodalompolitika működése alatt az írók egyik legnehezebb feladata a realitás megközelítése és kifejezése volt (jóllehet a hatalom éppen a szintizta valóságábrázolást hirdette elveiben). Túl a saját írói képességek és igazságok megtalálásán a közösség valóságát kereste az író, viszont amit ő látott, nem feltétlen volt azonos azzal a képpel, amit az (irodalom)politika szeretett volna látni. Így – mondhatni – olyan sajátos ellentmondás jött létre, melyben nemcsak az olvasó került komoly döntéshelyzetbe, de a szerzők is rákényszerültek „magán-ideatanuk” kialakítására, hogy a „nincsenek vanokká, az ideák valósággá váljanak”. Magyarán szólva: megtalálni és ábrázolni igyekeztek azt a valóságot, amely a (korabeli) irodalompolitika szerint nem létezik (vagy legalábbis leplezendő). Ebben a relációban azonban az írónak minden egyes, a valóság megismeréséhez vezető lépést fokozottan át kellett gondolnia (sokszor pedig még ez is elégtelennek bizonyult).”

BORI Imre: *Eszmék és látomások*, i. m., 133. és BIRÓ Máté: *Csurka István – Hamis tanú, „A néptolongs közepébe törvén...”* (szakdolgozat, ELTE, 2010; témavezető: Fráter Zoltán).

Lezárásképpen a szövegeket és a szempontokat közösen megbeszéljük, közben a táblára készül egy összefoglaló táblázat. Ez a beszélgetés zárja a tanórát. [10 perc]